

DAGMAR BARTOŇKOVÁ

POJEM SVOBODY V ANTICKÉM ROMÁNU

Antické romány byly psány vesměs lidmi, kteří na společenském žebříčku své doby nezaujímalí příliš vysoké postavení, a také čtenáři těchto románů byli lidé nižších společenských vrstev. Zaujala nás otázka, do jaké míry se v této literatuře odrážejí nejrůznější etické problémy a vztah antických romanopisců k nim. Domníváme se, že i při zúženém zorném poli, do něhož se nám především v řeckém eroticko-dobrodružném románu promítá současná realita všedního dne, lze při pečlivém studiu antických románů i v tomto směru leccos zajímavého zjistit.¹ V této studii bychom chtěli věnovat pozornost otázce svobody, jak se odráží v řeckých a římských románech následujících antických autorů: Charitóna (2. stol. n. l.), Xenofóna z Efesu (2. stol. n. l.), Achillea Tatia (konec 2. stol. n. l.), Longa (1. polovina 3. stol. n. l.), Héliodóra (2. čtvrtina 3. stol. n. l.), Petronia (1. stol. n. l.) a neznámého autora románu *Historia Apollonii regis Tyri* (údajná řecká verze snad z 3. stol. n. l., dochovaná latinská verze z 5.—6. stol. n. l.).²

Všechny uvedené řecké romány náležejí do skupiny tzv. eroticko-dobrodružných románů a termín *ἐλευθερία* „svoboda“ se vyskytuje ve všech z nich. Ceny svobody je si zjevně vědoma velká řada hrdinů těchto románů, ať už jde o postavy hlavní či méně významné. S otázkou svobody se v řeckých románech občas setkáváme, jde-li o případnou možnost nabytí svobody u lidí od původu nízko postavených a zbavených všech práv, tj. otroků, častěji však jde o znovunabytí ztracené svobody u hrdinů od původu urozených.

Pokud jde o otroky, kteří svobodu nikdy nepoznali, ti se v řeckých románech

¹ Ideologické aspekty analýzy antických románů v poslední době zdůraznila *T. I. Kuzněcova* v práci *Antičnyj roman*, ed. Institut mirovoj literatury A. M. Gorkogo — Izdatelstvo Nauka, Moskva 1969, str. 402.

² Použili jsme těchto edicí: *Charitonis Aphrodisiensis De Chaerea et Callirhoe amatoriarum narrationum libri octo*, rec. et emend. *Warren E. Blake*, Oxonii 1938; *Xenophontis Ephesii Ephesiacorum libri V De amoribus Anthiae et Abrocomae*, rec. *A. D. Papanikolaou*, Leipzig 1973; *Achilles Tatius*, ed. *S. Gaselee*, London 1961; *Longos*, ed. *O. Schönbberger*, Berlin 1960; *Héliodore, Les Éthiopiennes I—III*, ed. *R. M. Rattenbury, T. W. Lumb*, Paris 1935—1943; *Petronii Saturae et liber Priapeorum*, rec. *F. Buecheler*, Berolini 1922; *Historia Apollonii regis Tyri*, rec. *A. Riese*, Lipsiae 1893.

většinou trpně spokojují se svým údělem, někteří z nich se přitom snaží ulehčit si v rámci daných podmínek život, pokud jen mohou, jsou však i takoví, kteří usilují o získání svobody, třebaže nikoli cestou vzpoury. Že je svoboda nejvyšší metou mnoha ponížených, toho jsou si dobře vědomi páni nad životem a smrtí těchto ubožáků a také toho dovedou často využívat ve svůj prospěch. Ti ušlechtilí z otrokářů — ale není jich příliš mnoho ani v řeckých eroticko-dobrodružných románech — dávají svobodu za dlouholeté věrné služby, jiní však touhy po svobodě u svých poddaných zneužívají a pod příslibem svobody podněcují otroky k vykonání nejpodlejších činů, ať už je to kuplířství, anebo usmrcení protivníka, s nímž by sami v čestném boji neobstáli.

Nechejme však hovořit romány samy: U Charitóna v II 8,2 slibuje Dionýsios, jeden z nejbohatších, nejurozenějších a nejvdělanějších Iónů (srov. I 12), své služce jménem Plangón svobodu jako nejvyšší odměnu za to, získá-li mu půvabnou Kallirhou. Dionýsios přitom zároveň vyslovuje své přesvědčení, že pro služku je život pánův ještě důležitější než sama svoboda, a tím už z faktu, že svoboda služby může být vůbec srovnávána s životem pánovým, dostatečně vysvětluje, jak vysoko byla svoboda hodnocena.

Na jiných místech se Charitón otázkou svobody u otroků nazabývá, což jistě souvisí se skutečností, že tento autor otroky v zásadě pohrdá a přičítá jim všeobecně špatné vlastnosti.

Xenofón z Efesu a Achilleus Tatios si výslovně všimají svobody jen v souvislosti s urozenými lidmi, jak o tom budeme dále podrobněji hovořit, a tak teprve v bukolském románu Longově Dafnis a Caloé, slibuje v IV 11,3 neřestný Gnathón sličnému Dafnidovi — ještě předtím než byl odhalen Dafnidův urozený původ — že mu záhy vymůže svobodu, jen bude-li mu po vůli. A týž Gnathón v IV 17,5 říká, že miluje svobodnou krásu, „byť v těle otroka“.

V IV 13,4 vyjadřuje bohatý Dionýsofanés své uspokojení nad tím, jak dobře Lamón, pěstoun Dafnidův, hospodařil, a slibuje mu za to svobodu. O něco dále (IV 33,2) odevzdává pak Dionýsofanés za věrné služby svobodu i Lamónově manželce Myrtale.

Héliodóros, autor, jenž si ve svém románu již dobře uvědomoval existenci sociálních konfliktů mezi vládnoucími a ovládanými, věnuje otázce svobody pozornost většinou jen tehdy, když se ta dotýká urozených. Pouze v I 16,5 slibuje bohatý Aristippos služce svobodu, když dokáže, že jeho manželka je cizoložnice.

Daleko více než skutečným otrokům věnují autoři řeckých románů pozornost otázce svobody urozených hrdinů. Lásku k ztracené svobodě v Charitónově románu projevuje hlavní hrdinka Kallirhoé — toho času otrokyně — v okamžiku, kdy se setkává s bohatým a mocným Dionýsiem. Tehdy Kallirhoé prolévala podle Charitóna II 3,6 proudy slz, sklonila hlavu k zemi, „pozdě se rozpomínajíc na svůj svobodný původ“. Když o něco později (II 5,12) hovoří s Dionýsiem, jenž k ní vzplanul vášnivou láskou, končí svůj projev slovy: „Nemohu-li žít jako svobodná žena, zvolím si dobrovolnou smrt“. V II 7,3 si pak Kallirhoé, těšící se nadále neobyčejné přízni Dionýsiově, stěžuje, že nemůže svobodně mluvit.

Zdá se, jako by chtěl Charitón ukázat na to, že si lidé uvědomují skutečný význam a cenu svobody teprve tehdy, když ji ztratí, jak tomu nasvědčují dvě následující místa z jeho románu: V IV 2,4 komentuje autor svízelné otrocké postavení Chairea a Polycharma v tom smyslu, že se „pozdě učili poznávat

cenu svobody“. A v VIII 3,6 nacházíme pasáž o tom, jak choť perského vladaře Stateira v pláči poznává, „co znamená zajetí pro urozené lidi“.

Tolik Charitón, autor, jenž byl sice sám pouhým písařem, avšak vždy vysoko vyzdvihoval urozený původ svých hlavních hrdinů.

U Xenofóna z Efesu má pojem svobody proti Charitónovi svou významovou škálu rozšířenu a autor rozlišuje vedle fyzické svobody, již může člověk snadno pozbyť, také svobodu ducha, kterou již není tak jednoduché zlomit. A tak když se v II 4,4 urozený hrdina jeho románu Abrokomés dostane — jak je to v řeckých eroticko-dobrodružných románech pravidlem — do otroctví, vkládá mu autor do úst tato slova: „Jsem otrok, ale dané přísahy dovedu dodržovat. Mají sice moc nad mým tělem, duši mám však svobodnou.“ A své slovo chce dodržet i tehdy, kdyby byl nucen podstoupit nejružnější mučení a týrání.

Jak jsme o tom již hovořili, Kallirhoé v Charitónově románu chtěla raději zvolit smrt než žít v nesvobodě, naproti tomu Xenofóntův hrdina Abrokomés — když byla jeho loď přepadena piráty, část posádky se vrhla do moře a část se chtěla bránit a bojovat s piráty — objímá spolu se svou milovanou Anthií kolena náčelníka pirátů a prosí ho o holý život, nabízejí sebe i Anthii dobrovolně do otroctví (I 13). Nejde však jen o rozdílný postoj ke svobodnému životu u Charitónovy urozené hrdinky a u hrdinů Xenofóna z Efesu. V rozporu s Abrokomovým jednáním v I 13 je totiž hned též následující kapitola v Xenofóntově románu (I 14). V ní poté co piráti vzali Abrokoma a Anthii spolu s cennější kořistí i s několika osobami ze služebnictva na svou vlastní loď a přepadený koráb zapálili, volali tito zachránění, kteří odplouvali s piráty, na umírající krajany v hořící lodi tato slova: „Vy šťastní, chystáte se zemřít místo toho, abyste zakusili pouta a abyste žili v otroctví u mořských lupičů“.

Dotýká-li se ztráta svobody člověka urozeného, znamená pro něho ovšem také ztrátu majetku. To připomíná Abrokomovi pirát Euxeinos (I 16,3), když ho chce získat pro svého vůdce Korymba, jemuž se Abrokomés zalíbil. Vyhoví-li prý Abrokomés náčelníku pirátů, může nabýt zpět ztracený blahobyt i svobodu. To vše však Abrokomés nakonec získá až od bohatého Apsyrta, jenž ho sice nejprve po křivém nařčení nechá uvěznit, avšak když se prokáže jinochova nevina, osvobodí ho (II 102).

V nezlomnost svobody ducha, o kterou nemůže být člověk připraven ani v otroctví, věří spolu s Xenofóntem z Efesu (srov. str. 000) i Achilleus Tatios, jak by tomu nasvědčovala pasáž v VI 22, kde krásná a urozená hrdinka Leukippé mimo jiné praví k bohatému Thersandrovi: „Tak se ozbroj, vezmi na mne už bič, kolo, oheň, železo! Tvůj rádce Sóstenés ať se vydá na válečnou výpravu s tebou. I když budu neozbrojena, sama a jen žena, mám svou jedinou zbraň, svobodu, kterou ranami nerozbijete, ani železem nerozsekáte, ani ohněm nespálíte. Té se nevzdám. I když mě hodíš do ohně, uvidíš, že není dost žhavý!“

Je to ovšem pasáž i v díle Achillea Tatia ojedinělá, v každém případě však svědčící o tom, že také ženy byly odhodlány bojovat za svou svobodu stejně jako muži.

Neobyčejné ceny svobody jsou si urození hrdinové vědomi i u Héliodóra. V V 2,10 Charikleia zoufale běduje a vzlyká nad nepřítomností svého milého: „Ale miláčku můj, kde jen asi jsi? A jaký tě osud stihl? Zda i ty snad, běda, nejsi otrokem, ty srdce svobodné a neotrocké, jen lásce sloužící?“ Anebo v téže knize, kap. 7,1, klade Charikleia Theagenovi otázku, zda může být jakákoli

smrt trpčí než otroctví. V podobném duchu je vedena i úvaha v kap. 28, kde Charikleia a Theagenés, zbaveni již svobody, vyčítají moři, že je raději nepohltilo.

Velmi zajímavá a výjimečná je pasáž v kap. 29. Poprvé zde totiž v řeckém románu nacházíme zcela jasnou výzvu k odporu, když mladou dvojici hrdinů vybízí jejich opatrovník, aby si — podaří-li se to — buď „zjednali život poctivý a svobodný, anebo získali statečnou a důstojnou smrt“.

V Héliodórově románu se setkáváme s paradoxem, kdy se člověku, jenž byl zbaven svobody, vysmívá ten, kdo sám svobodu nikdy nepoznal, jako je tomu v VII 25,1. Zde tak činí Achaimenés, syn Kybély, prohnané otrokyně královny Arsaky, jež snad patřila k nejméně sympaticky vykresleným služkám v řeckých románech vůbec. Achaimenés totiž Theagenovi předhazuje, že ještě nedávno byl tak domýšlivý, že „nechtěl sklonit šíji“ a sám chtěl „být svobodný“, že nedovedl „sehnout hlavu“, aby vzdal náležitou poctu, a teď prý snad brzy hlavu skloní „i pod pádnými policičky“.

Královna Arsaké však slibuje poskytnout Theagenovi svobodu pod podmínkou, že vyhoví její lásce; bude-li prý ovšem odporovat, pocítí hněv zavržené milénky i rozhněvané vládkyně a bude uvržen „do nejhoršího otroctví“.

Při setkání s Charikleiou si Theagenés stěžuje (VII 25,4), že již nemají „ani svobodného jména“ a že jsou otroky. Naděje na získání ztracené svobody svitne mladému páru, když jim Aithiopové sami sejmou pouta (IX 2). Byla to však naděje lichá, neboť železná pouta byla pouze vystřídána pouty zlatými na důkaz bohatství Aithiopů. Třídní hledisko vyplývá z Héliodórově zmínky, že prý Aithiopové urozené zajatce propouštěli na svobodu (srov. IX 26), kdežto z ostatních činili otroky.

Všimněme si nyní, jaký postoj k otázce svobody zaujímají autoři latinsky psaných románů a zkoumejme nejdříve jediný dochovaný římský eroticko-dobrodružný román, spis *Historia Apollonii regis Tyri*. V tomto díle — o existenci jeho řecké předlohy není mezi badateli jednoty³ — se setkáváme s případem, kdy paní slibuje otrokovi svobodu za cenu podlé vraždy. Když se totiž chamtivá Dionýsias, manželka Stranquillionova, potřebuje zbavit Tharsie, sličné dcery Apolloniovy, zavolá k sobě Theophila a sděluje mu, že chce-li být svoboděn a dostat odměnu, musí Tharsii odstranit:

Kap. 31: . . . Non potest feri nisi ferro aut veneno tollam illam (Tharsiam) de medio . . . Et dum haec secum cogitat, nuntiat ei villicum venisse nomine Theophilum. Quem ad se convocans ait: „Si cupis habere libertatem cum praemio, tolle Tharsiam de medio“.

Theophilus zřejmě není zlý člověk, táže se, čím se ona nevinná dívka provinila, avšak touha po svobodě je silnější než vědomí nespravedlivého zločinu, a tak se odhodlá čin vykonat. Dionýsias znovu slibuje, že po odstranění Tharsie dostane Theophilus svobodu i odměnu, a tak on jen s povzdechem praví: „Bože, což jsem si svobodu nezasloužil jinak než prolitím krve nevinné dívky?“:

Kap. 31: Scelesta mulier ait: „Consuetudo sibi est, ut mox cum de scola venerit, non prius cibum sumat, antequam monumentum suae nutricis

³ O existenci řecké předlohy tohoto románu byly vysloveny vážné pochybnosti. Srov. o tom zvl. *B. E. Perry*, *The Ancient Romances*, Berkeley and Los Angeles 1967, str. 324; *D. Bartoňková*, *Prosimetrum, the Mixed Style in Ancient Literature*, Eirene XIV (1976), str. 83.

intraverit. Oportet te ibi cum pugione abscondere, et eam venientem interfice et proice corpus eius in mare. Et cum adveneris et de hoc facto nuntiaveris, cum praemio libertatem accipies“. Villicus tulit pugionem et latere suo celat, et intuens caelum ait: „Deus, ego non merui libertatem accipere, nisi per effusionem sanguinis virginis innocentis?“

Divku nakonec nezavraždí zásluhou pirátů, kteří zasáhli v pravý čas (kap. 32) a Tharsie se zmocnili. Theophilovi potom nepomůže ani lživé tvrzení, že dívku sprovodil ze světa, neboť paní mu slíbenou svobodu stejně nedá, nýbrž jej odežene k obvyklé práci s předstíraným údivem, jak může chtít svobodu, když spáchal vraždu:

... Villicus... reversus ad dominam suam ait: „Quod praecepisti, factum est; comple, quod mihi promiseras“. Scelestia mulier ait: „Homicidium fecisti, insuper et libertatem petis? Revertere ad villam et insuper opus tuum facito, ne iratos dominum et dominam sentias!“

Theophilus získá svobodu i odměnu teprve na konci románu, a to od samotné Tharsie (kap. 50).

Další římský román, kterému tu hodláme věnovat pozornost, je výrazně odlišného typu; jde o tzv. realisticko-satirický Petroniův román *Satyricon*⁴. Na první pohled by se v něm mohlo zdát, jako by pronikavému zraku Petroniovu, s nímž sleduje rostoucí moc peněz a zvlí bohatců, unikál rozdlil mezi způsobem života otroka a člověka svobodného, čteme-li u něho v kap. 57 slova: „Čtyřicet let jsem žil v poddanství, a přece nikdo nevěděl, jsem-li otrok či svobodný“ (57,9: *Annis quadraginta servivi; nemo tamen sciit, utrum servus essem an liber*). Byl by to však dojem pouze povrchní, neboť tato slova pronáší jeden z propuštěnců Trimalchiona, který si chce dále podržet přízeň svého mecenáše. Sám Trimalchio je — jak známo — zbohatlík a vychloubáč, jímž Petronius od začátku až do konce pohrdá. A Petronius podobný postoj zaujímá i k lidem, kteří jsou s Trimalchionem nejrůznějšími způsoby spjati; v zásadě jde totiž vždy o lidi hledící si pouze dobrého bydla. Proto také, slyšíme-li v téže kapitole (57,11) z úst stejného Trimalchionova propuštěnce úvahu: „Narodit se na svobodě je zrovna tak snadné, jako (říci) pojd' sem“ (*In ingenuum nasci tamen facile est quam accede istoc*), tušíme, že mu je autor vložil do úst se zvláštním záměrem: aby totiž ukázal, že i tato tak hluboce pravdivá myšlenka, do jejíž hloubky současný evropský člověk není s to vůbec dohlédnout, nemůže zaznít z úst tohoto člověka jinak než mnohohlavně a banálně.

Možnost poskytnout svým bližním svobodu má v Petroniově spise v první řadě Trimalchio. Není to však žádný idealizovaný hrdina z řeckých románů, upadnuvší do otroctví a zase se z něho pozvednuvší bez nějakých zvláštních morálních šrámů, nýbrž realisticky pojatý bývalý otrok, který se ničeho neštít, jen aby získal majetek i svobodu — a ještě se tím vším vychloubá (srov. kap. 75, 76). Nyní cokoli dělá jako bohatý propuštěnec, to provádí pro okamžitý efekt před svými méně zámožnými druhy. V kap. 54 propouští sice otroka — kejklíře, který na něho upadl při svém akrobatickém kousku, na svobodu se slovy, aby prý nikdo nemohl říci, že „muž tak veliký byl povalen otrokem“,

⁴ B. E. Perry, o.c., str. 186nn, zvl. str. 205nn., nesouhlasí se zařazováním Petroniova spisu mezi literaturu románovou. Srov. k tomu D. Bartoňková, *Mísení prózy a veršů v antické románové literatuře*, SPFFBU E 17 (1972), str. 91nn.

ale celá scénka byla předem připravena pro umocnění Trimalchionovy předstírané velkodušnosti. V kap. 71 slibuje pak Trimalchio svobodu i svým ostatním otrokům, avšak teprve až po své smrti, ačkoli na samém začátku téže kapitoly hlásá, že „otroci jsou taky lidé a stejně pijí mléko matčino, třebaže je zlý osud ponížil“:

Kap. 71, 1—5: *Et servi homines sunt et aequae unum lactem biberunt, etiam si illos malus fatus oppressit. Tamen me salvo cito aquam liberam gustabunt. Ad summam, omnes illos in testamento meo manu mitto. Philargyro etiam fundum lego et contubernalem suam, Carioni quoque insulam et vicesimam et lectum stratum. Nam Fortunatam meam heredem facio, et commendo illam omnibus amicis meis. Et haec ideo omnia publico, ut familia mea iam nunc sic me amet tanquam mortuum“.* *Gratias agere omnes indulgentiae coeperant domini, cum ille oblitus nugarum exemplar testamenti iussit afferri et totum a primo ad ultimum ingemescente familia recitavit...*

V naší studii jsme se pokusili ukázat, že řečtí romanopisci věnovali daleko větší pozornost otázce svobody u urozených lidí než u skutečných otroků. Autory rozebraných řeckých románů, jak jsme již řekli, byli sice vesměs příslušníci nižších společenských vrstev a pro tyto vrstvy také svoje díla psali, ale přesto nebyli s to překonat třídní bariéru, jež je oddělovala od společenské třídy zcela bezprávné. A jak už to v literatuře tohoto žánru bývá běžné, tu než aby se zabývali tíživými a neřešitelnými problémy nejnižších společenských vrstev, natož vůbec společenským postavením otroků, rozvíjejí před svými čtenáři raději životní příběhy urozených hrdinů, jejichž dobrodružné osudy s nutným šťastným koncem vzdalují konzumenty této literatury od jejich strastiplného života. Ve shodě s tím jsou urození hrdinové také daleko příznivěji vykresleni po stránce charakterů. Zatím co totiž otroci od původu jsou ochotni dopouštět se pro zlepšení svých životních podmínek, případně pro získání svobody, nejrůznějších zločinů, od kuplířství a krivého svědectví (tak tomu je v řeckých románech) až po vraždu (srov. o tom v románu *Historia Apollonii regis Tyri*), urození hrdinové, byť se ocitli řízením osudu v otroctví, nejsou ochotni pro znovuzískání svobody, jejíž cenu si v otrockých podmínkách zvláště dobře uvědomují, splnit taková přání svých pánů, jež by se přičila jejich svědomí. Mnozí z nich, zřejmě pod vlivem filozofických proudů proniknuvších k autorům řeckých románů, výslovně rozlišují fyzickou svobodu od svobody ducha a v některých případech (v románech Xenofóna z Efezu a Héliodóra) se nenechají zlomit ani fyzickým utrpením.

Daleko realističtější je obraz společnosti, který podává Petronius ve svém románu *Satyricon*. Činí tak z pozice ironického nadhledu příslušníka aristokracie, vytlačované nevzdělanými a primitivními zbohatlíky z hospodářského a politického života, a tím je také dáno jeho pojetí hranice mezi svobodnými a otroky. Tu sice mohou propuštění otroci překročit po stránce právní, avšak v očích Petroniových zůstávají nadosmrti za onou čarou, která je odděluje od lidí svobodných svým původem. A tak čteme-li v jeho díle myšlenku jako „*Et servi homines sunt et aequae unum lactem biberunt, etiam si illos malus fatus oppressit“* (kap. 71), je to zde výrok sice pozoruhodný — odrážejí se v něm zajisté myšlenky římských stoiků — ale jeho sociální dopad do značné míry zeslabuje skutečnost, že je vkládán do úst právě Trimalchionovi, jenž sám je ochoten propustit otroky na svobodu až po své smrti, aby za jeho života

tím více usilovali o jeho přízeň. Je to spíše pouze jeden z vhodně volených Petroniových prostředků, jak usvědčit zbohatlíka Trimalchiona z rozporu mezi řečí a skutky. A podobně ne zcela upřímně zní i výrok „In ingenium nasci tam facile est quam accede istoc“ (kap. 57), pronášený Trimalchionovým propuštěncem, jímž Petronius rovněž zjevně pohrdá. Nicméně obě citované sentence jsou v antické románové literatuře ojedinělé a už jejich vyslovení nepochybně znamená, že si Petronius rostoucí palčivost této společenské problematiky uvědomoval, třebaže sám ještě nebyl s to stavět se za její progresivní řešení.

DER BEGRIFF DER FREIHEIT IN ANTIKEN ROMANEN

Auf Grund der Analyse des Begriffs Freiheit im griechischen und römischen Roman-schaffen gelangt die Autorin zur Schlußfolgerung, daß in den antiken erotisch-abenteuerlichen Romanen dem Problem der Freiheit bei Adeligen, die in Sklaverei gerieten, eine weit größere Aufmerksamkeit gewidmet wurde, als bei den eigentlichen Sklaven. Die Helden edler Herkunft wurden auch viel wohlwollender dargestellt. Während die eigentlichen Sklaven zur Erlangung der Freiheit bereit sind verschiedene Verbrechen zu begehen, und zwar von der Kuppelei bis zum Mord, wollen die Helden edler Herkunft für die Wiedererlangung der verlorenen Freiheit nicht denjenigen Wünschen ihrer Herren entgegenkommen, die ihrem Gewissen widersprechen. Manche Autoren von griechischen Romanen unterscheiden zwischen der physischen Freiheit und der Freiheit des Geistes.

Von dieser Linie unterscheidet sich der Autor des realistisch-satirischen Romans Satyricon Petronius, der bereits Gedanken über das Recht der Sklaven auf Freiheit zum Ausdruck bringt. Die Bedeutung dieser Äußerungen wird allerdings dadurch abgeschwächt, daß er sie solchen Figuren in den Mund legt, die er verachtet.

Übersetzt von Eva Uhrová

